CZU 32:351.86(478)
DOI 10.5281/zenodo.4468351

ABORDĂRI DE MITOLOGIE POLITICĂ ÎN CONTEXTUL SECURITĂȚII

Victor SACA
Republica Moldova, Chisinau
Universitatea de Stat din Moldova
doctor habilitat în ştiinţe politice, profesor universitar
e-mail: Vtsaca@hotmail.com

Olga BURDILA
Republica Moldova, Chisinau
Universitatea de Stat din Moldova
lector, magistru în ştiinţe politice, doctorandă
e-mail: olgaburdila@gmail.com

Acest articol include o analiză a multitudinii de fenomene politice şi de securitate complexe şi ambigue, cu o puternică sarcină evocativ-emoţională, astfel încât putem vedea că politica – în cel mai larg sens al cuvântului – aparţine câmpului simbolismului şi mitologiei. Şi anume, simbolismul politic şi mitologia politică sunt menite să trezească, să reînvie anumite sentimente, sentimente, credinţe identificate în conştiinţa oamenilor. Acest articol reflectă influenţa miturilor politice asupra proceselor democratice. Ele pot fi definite ca poveşti ideologice care oferă un sens specific trecutului sau prezentului şi prezintă predicţii cu privire la evenimentele viitoare care sunt considerate valabile de un grup de oameni. Este foarte important să se studieze legătura dintre mituri, politică şi securitate, precum şi capacitatea acestora de a influenţa conştiinţa maselor, pentru a lupta împotriva influenţei pe care miturile o au asupra deciziilor cetăţenilor.

Cuvinte–cheie: *securitate, mit politic, securitate naţională, securitate politică.*

THE POLITICAL MYTHOLOGY APPROACHES IN THE CONTEXT OF SECURITY

This article includes an analysis of a multitude of complex and ambiguous political and security field phenomena with a strong evocative-emotional charge, so we can see that politics - in the broadest sense of the word - belongs to the field of symbolism and mythology. Namely, the political symbolism and political mythology are coming to awaken, to revive certain feelings, sentiments, beliefs identified in the consciousness of the people. This article reflects the influence the political myths have upon the democratic processes. They can be defined as ideological stories that offer a specific meaning to the past or the present, and offer predictions on future events, which are considered valid by a group of people. It is very important to study the link between myths, politics and security, as well as their capacity to influence the conscience of the masses, in order to fight against the influence that myths have on the decisions of the citizens.

Keywords: *security, political myth, national security, political security.*

РАССМОТРЕНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ МИФОЛОГИИ В КОНТЕКСТЕ БЕЗОПАСНОСТИ

В статье анализируется множество сложных и неоднозначных явлений в сфере политики и безопасности сильного эмоционального заряда, поэтому можно наблюдать, что политика, в самом широком смысле этого слова, – это область символизма и мифологии. А именно политическая символика и политическая мифология направлены на то, чтобы пробуждать и возрождать определенные чувства, настроения, убеждения в сознании людей. В статье отражено влияние политических мифов на демократические процессы. Их можно определить как идеологические истории, придающие конкретное значение прошлому или настоящему и предлагающие прогнозы будущих событии, которые группа людей считает достоверными. Очень важно изучать связь между мифами, политикой и безопасностью, а также их способность влиять на сознание масс, чтобы бороться с влиянием, которое мифы оказывают на решения граждан.

Ключевые слова: *безопасность, политический миф, национальная безопасность, политическая безопасность.*

APPROCHES DE MYTHOLOGIE POLITIQUE DANS LE CONTEXTE DE LA SÉCURITÉ

Cet article comprend une analyse de la multitude des phénomènes complexes et ambigus du domaine politique et de la sécurité avec une forte charge évocatrice-émotionnelle, ou but de pouvoir démontrer que la politique - au sens le plus large du terme - appartient au domaine du symbolisme et de la mythologie. À savoir, le symbolisme politique et la mythologie politique sont en train de devenir destinés à éveiller, à raviver certains sentiments, sentiments, croyances identifiées dans la conscience du peuple. Cet article reflète l'influence des mythes politiques sur les processus démocratiques. Ils peuvent être définis comme des histoires idéologiques qui offrent une signification spécifique au passé ou au présent, et offrent des prédictions sur de futures événements, considérés comme valables par un groupe de personnes. Il est très important d'étudier le lien entre mythes, politique et sécurité, ainsi que leur capacité à influencer la conscience des masses, afin de lutter contre l'influence que les mythes ont sur les décisions des citoyens.

Mots clés: *sécurité, mythe politique, sécurité nationale, sécurité politique.*

Securitatea spiritual-morală constituie o componentă indispensabilă a securităţii persoanei. Un atare adevăr reflectă situaţia în care sunt protejate de influenţele externe nefavorabile conştiinţa publică şi sănătatea morală a naţiunii, valorile sale tradiţionale, spirituale şi modul de viaţă[1]. Totodată, securitatea spiritual-morală implică introducerea în viaţa publică şi consolidarea de către autorităţi a normelor morale, sprijinul confesiunilor tradiţionale, dar şi a tradiţiilor culturii naţionale în interiorul ţării. În acest context, un rol aparte în evoluţia securităţi spiritual-morale revine simbolurilor şi miturilor.

Investigaţiile simbolico-mitologice constituie o necesitate politică de stringentă actualitate, ele fiind solicitate mai ales pe durata perioadelor de criză, când acţiunea politică se află în deficit de eficacitate. Figurile mitice şi simbolurile puterilor se schimbă concomitent cu parcursul istoriei, odată cu instituirea regimurilor politice sau a guvernelor. Însă în toate timpurile ele au misiunea de a mobiliza, de a lansa o nouă istorie ce trebuie construită: de a elimina deziluziile şi crizele modernităţii. Totodată,

[1] MĂGUREANU, V. *Studii de sociologie politică*. Bucureşti, Albatros, 1997, p. 82.

mitul imaginii securizante şi protectoare trebuie să confirme unitatea naţiunii, eficacitatea guvernării.

Miturile politice iau naştere în funcţie de cererea comunităţii. Tot astfel cum revoluţiile „de catifea„ din Europa de Sud-Est au conceput necesitatea liderilor-reformatori, la fel tânăra democraţie din statul moldovenesc în diferite etape a revendicat alternativ „revoluţionari", „reformatori", „democraţi", „dogmatici". De unde, probabil, şi aforismul: „Fiecare popor este demn de conducătorii săi".

Istoricul francez Raoul Girardet a identificat patru mituri moderne prezente în ideologiile politice moderne, care pun bazele dominației și dictează direcțiile puterii politice. Aceste mituri de multe ori sunt percepute ca o poveste negativă, inventată, uitându-se de origini[2]. La cele patru mituri se pun bazele dominaţiei politice cercetătorul remarcă: mitul Conspiraţiei, mitul Salvatorului, mitul Vârstei de Aur şi mitul Unităţii.

Conspiraţia înseamnă să identifici o organizaţie, să-i atribui acesteia interese oculte şi să pui în seama ei orice se întâmplă rău, de la tragedii la corupţie. Salvatorul este un soi de Mesia politic, care poate rezolva orice şi căruia societatea îi construieşte un altar, înălţându-i imnuri şi elogii. Vârsta de Aur o reprezintă societatea străveche, perfectă din punctul de vedere al organizării şi al atributelor morale ale celor care o compuneau. În final, Unitatea înseamnă securitate, apărarea împotriva invaziei imaginare, în timp ce divergenţa de opinie este considerată nefastă deoarece dezbină indivizii.

Psihanalistul C. G. Jung a descris la un moment dat ceea ce se numește inconștient colectiv. Aceasta înseamnă că fiecare dintre noi avem, în interiorul nostru, la un nivel de care nu suntem conștienți, legende. Aceste legende sunt comune mai multor comunități sau popoare și pot fi regăsite în locuri geografice diferite, aflate chiar și la mare distanță**.** Așa cum structura corpului se transmite genetic în mare parte, tot așa și structura sufletească se transmite de la o generație la alta. Există legende comune întregii umanități, există situații particulare care se regăsesc în mod repetat, și există legende regionale sau locale, cu o arie de raspândire mai redusă.

Chiar dacă mitul politic înseamnă şi multă fabulaţie, în sensul în care acesta deformează sau repetă insistent ceea ce realitatea obiectivă refuză, rolul lui final e de a furniza „înţelesuri" pentru prezent, constituind o grilă care să decripteze haosul şi incertitudinile faptelor şi evenimentelor (dimensiunea explicativă). Apoi, să nu uităm nici de funcţia sa secundară de a supra-solicita intenţia colectivităţii de a acţiona într-o direcţie anumită (dimensiunea mobilizatoare), creând astfel imagini şi vise despre viitor, nu doar despre trecut. În epoca sec. al XXI-lea, caracteristic dezvoltării active a tehnologiei informației, apar noi și diverse oportunități pentru crearea și exploatarea miturilor politice. Suntem contemporanii unei epoci și unei realități adesea edificate artificial, construite sau bazate pe mituri.

Mitul salvatorului (un *mesia* politic) poate fi considerat unul dintre miturile importante în contextul securității naționale. Atunci când situaţia unui stat/continent ajunge fără ieşire, apare credinţa politică într-un salvator care să rezolve toate problemele social-politice. „Trăim într-o lume desacralizată, dar nu demitizată", spunea cândva Mircea Eliade. Mitul a supravieţuit, s-a metamorfozat şi s-a îmbrăcat în "veşminte contemporane". Însă, fără esenţa sacră, mitul devine nu doar o formă fără fond, ci şi o armă îndreptată către societate la nivel de individ pe care acesta o transformă în imaginarul colectiv în componentă esențială a vieții politice.

Un exemplu excelent l-a constituit apariţia lui Napoleon Bonaparte, aclamat de toţi ca salvatorul Europei. Bineînţeles, după vreo zece ani, speranţele s-au stins. Hitler, Lenin și Mao au apărut în circumstanțele descrise și au evoluat grație excepționalei lor

[2] GIRARDET, R. *Mituri şi mitologii politice*. Iaşi, Institutul European, 1997, p. 12.

puteri de sugestionare a mulțimii. Primul a acces la putere prin sufragiu public, pe ceilalți doi i-a legitimat victoria adepților proprii în războaie civile.

Dezbaterea publică contemporană e concentrată aproape exclusiv pe imagine, pe mituri și pe persoane *salvatoare*, providențiale, "sfinte" ori "charismatice", și, mai puțin, pe programe și pe proiecte coerente de dezvoltare. Iar această mentalitate subzistă în general în Estul recent *eliberat* de *stafia comunismului*, deci nu doar în spațiul URSS. Mitul politic al salvatorului are o existență pregnantă în societate, cu un caracter ușor recognoscibil în structura tradițională a mitului, el poate fi interpretat și ca important factor de legitimitate a puterii[3] din cele mai vechi timpuri.

Dacă e să analizăm perspectiva moldovenistă a națiunii, mitul etnogenezei este similar cu interpretarea românistă a istoriei, numai că alături de geto-daci (substrat) și romani (strat) sunt incluși și slavii ca un al treilea element (ad-strat). Vârsta de Aur este localizată într-o perioadă mai apropiată de prezent – în Basarabia țaristă și RSS Moldovenească, deoarece aceste perioade ar reprezenta momente unice a edificării națiunii moldovenești distincte de moldovenii din România.

Și mai apropiată de zilele noastre este reînvierea mitului Vârsta de Aur în campaniile electorale actuale. Așa a fost, de exemplu, la începutul anilor 2000, când mitul respectiv a mobilizat și a pus în valoare nostalgia unei „fericiri" trecute din regimul comunist sovietic al majorității electoratului stângii comuniste din Republica Moldova, fapt consemnat și de alți cercetători[4]. Anume acest electorat a contribuit la venirea la putere în urma campaniei electorale din 25 februarie 2001 a Partidului Comuniștilor, considerat de el forța care poate reîntoarce „fericirea" de altădată.

Pe lângă aceste „mituri fondatoare" ale unui stat, pot fi identificate și o serie de alte „constelații mitologice" (ansambluri mitologice ce țin de aceeași temă). Astfel, tensiunile istorice sunt readuse la viață prin mituri care nu fac altceva decât să pună în evidență etnicitatea, devenind componentă importantă a identității politice, și aceste mituri devin mai curând instrumente de propagandă și dezinformare decât surse originale de interpretare și decriptare a realității.

Unul dintre aceste mituri secundare din aceeași „constelație" este și cel al „invaziei străinilor", utilizat recent de diverse partide și de unii politicieni cu scopul de a trezi în imaginarul colectiv acea alteritate latentă extrasă din basme, proverbe/zicători sau narațiuni istorice divergente, cum ar fi „invazia turco-tătarilor" pe „pământul moldovenesc" vs. „Ștefan cel Mare" – apărător al „independenței Moldovei și al poporului" de musulmanii „turco-tătari".

Ca și în alte cazuri, construcția mitologică a „invaziei străinilor" este formată din teme, viziuni, referințe și imagini – simplificate și amplificate contextual pentru a alimenta teme și false probleme în societate. Altfel, nu avem cum să decriptăm impunerea mitului „reunificării țării" (prin integrarea regiunii transnistrene) lansată în campaniile electorale, care dorește să impună publicului o imagine personală de lider „vivace", „activ" și „curajos", ori, în imaginarul politic moldovenesc, imaginea „domnitorului Ștefan" și a „moldoveanului gospodar".

Să stăruim și asupra securitații politice ca factor de stabilitate organizațională a ordinii sociale ce definește amenințările de natură nonmilitară. Într-un anume mod, întreaga securitate este politică, pentru că toate vulnerabilitățile, riscurile și amenințările sunt definite pe cale politică. Securitatea politică se referă la amenințările la adresa legitimității sau a recunoașterii, fie a unităților politice, fie a trăsăturilor fundamentale (structura politică, instituțiile statului, etc.). În acest caz, putem vorbi de amenințări față de:

[3] WEBER, M. *Politica, o vocație și o profesie*, București, Editura Anima, 1992, p.26.

[4] PERU-BALAN, A. *Managementul PR-ului politic*. Chișinău, Cartier, 2014, p.108.

- legitimitatea internă a unității politice, care se referă în primul rând la ideologii şi la alte idei constitutive sau teme care definesc statul;
- legitimitatea externă, adică recunoaşterea internaţională.

În linii generale, sistemul politic contemporan este hărţuit între doi poli bine conturaţi – simbolistica de stânga şi simbolistica de dreapta. De regulă, în timpul confruntărilor verbale dintre formaţiunile de stânga şi cele de dreapta, în speţă, în toiul campaniilor electorale, simbolistica de dreapta îi replică stângii imaginea GULAG-ului, a „Siberiilor de gheaţă", iar cea de stânga îi replică dreptei imaginea nazismului. Unii opozanți ai regimului comunist, foști deținuți politici, precum și o parte a intelectualității nutreau speranța că tranziția de la comunism la capitalism va implica abandonarea practicilor specifice totalitarismului comunist. Acceptarea alterității, pluralismul ideilor și opiniilor sunt condiții *sine qua non* pentru funcționarea firească a unei societăți libere. Un asemenea context prielnic ar fi îngăduit afirmarea valorilor și principiilor democratice. Trecerea de la un regim nedemocratic, totalitar la o democrație autentică a fost însă extrem de dificilă, prin diverse paradoxuri.

Totalitarismele secolului al XX-lea manifestau convingerea că istoria umană are un scop[5]. Scopul poate fi identificat și realizat doar mulțumită geniului unui lider charismatic, or mitul liderului este de maximă importanță în dictaturile ideologice ale veacului al XX-lea, fie ele de extrema stângă, fie de extrema dreaptă. Orice popor are nevoie de mituri, orice comunitate creează mituri. Creația mitologică se intensifică în perioadele mai frământate, când se produc schimbări spectaculoase și când conștiința colectivă este zdruncinată. Puterea, în scopul legitimării, dar și colectivitatea, pentru a se pune la adăpost de presiunile exercitate de putere, apelează la mituri. Miturile politice pot fi manipulate în scopuri politice, fiind utilizate ca factori de coeziune colectivă în fața primejdiei reprezentate de celălalt.

Ca rezultat, este cunoscut și practicat "jocul" sau mitul vizavi de valoarea securității, anume formarea unei imagini a inamicului extern sau intern, unui anumit pericol în fața căruia ar trebui să mobilizeze societatea. Elitele politice utilizează acest fel de manipulare a societății înspăimântate. Într-o astfel de situație, un grup este mai ușor de manipulat: să se mobilizeze și să se unească în fața pericolului într-un mod pozitivist și constructivist. În acest sens, mai multă atenție este fixată asupra fenomenului de groază și practicii ororii. Sentimentul de frică poate fi inerent oamenilor și societății în orice perioadă istorică.

Respectiv, de regulă programele electorale ale formaţiunilor politice sunt fundamentate pe normele clasice ale gândirii mitologice, având drept structură:
- componenta spaimei infiltrate în rândul populaţiei prin amplificarea crizelor, recesiunii socioeconomice în care se află societatea;
- prezentarea profilului unui "duşman / inamic inventat" din cauza căruia societatea se confruntă cu diverse dificultăţi, fapt ce scuteşte partidele politice de orice responsabilitate pentru problemele apărute în comunitate;
- modelarea imaginii "eroului/salvatorului" în favoarea căruia va fi derulat mitul politic;
- utilizarea simbolurilor arhaice (imagini adaptate ale tatălui şi mamei, elemente religioase etc.);
- elogierea trecutului glorios considerat drept "veac de aur" la care societatea numaidecât trebuie să revină. Iar mass-media este folosită pentru a întipări în conștiința cetățenilor ideologia promovată.

Despre importanţa miturilor în viaţa oamenilor mai vorbeşte Mircea Eliade în lucrarea pomenită mai sus: „Miturile amintesc tot mereu că evenimentele grandioase au avut loc pe pământ şi că acest „trecut glorios" este în parte recuperabil.

[5] TISMĂNEANU, V. *Fantasmele salvării. Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă*. Iași, Editura Polirom, 1999.

Mitul îl ajută pe om să-şi depăşească propriile sale limite şi condiţionări, îl îndeamnă să se înalţe alături de cei mai mari". Pe lângă acest efect încurajator, de generare a speranţei, mitul satisface şi o nevoie epistemologică a oamenilor de a da sens experienţelor şi existenţei în general.

Aici nu putem să nu amintim despre impactul pandemiei de criză COVID-19, declanşată în decembrie 2019, care continuă să fie discutabilă şi va marca pentru mult timp sistemul internațional de securitate[6]. Fără îndoială, frica își schimbă imaginea pe parcursul istoriei. Frica existențială poate fi atribuită tipului de temeri în masă, care pot fi împărtășite de grupuri mari, societate, întreaga umanitate. De asemenea, în statele fragile sau aflate în conflict, suveranitatea este contestată, teritoriul fragmentat, iar nivelul de încredere între popor și putere mai șubred, legitimitatea instituțională deficitară. Pandemia ar putea acționa ca un detonator al instabilității politice și sociale, evidențiind inegalitățile, creșterea frustrării și a sentimentelor de nedreptate economică și excluziune socială, compromițând în continuare relația dintre instituții și organisme sociale și oferind noi oportunități de legitimare provocatoare, chiar violente. La rândul său, lipsa de încredere dintre cetățeni și reprezentanții instituționali riscă să pună în pericol încercările de combatere a crizei, inclusiv celei de sănătate.

Există ceva care se propagă mai repede decât virusul cu coroană: miturile care îl înconjoară și corolarul lor, acest fenomen vechi de când lumea în războiul psihologic, dar care abia acum și-a găsit un nume pe măsură: *fake news*. Aceste din urmă sunt cel mai vizibil fenomen al epocii post-truth, post-adevăr. De asemenea, există autentice fabrici de troli, controlate de guvern, masive birouri și agenții de dezinformare.

În orice eveniment de asemenea amploare există apoi o sumedenie de mituri urbane, unele inventate, sau re-inventate, care apar din convingerea veche că orice tragedie colectivă este fabricată pentru a manipula. Se adaugă aici miturile – majoritatea benigne, altele chiar fiind nocive. Recomandarea specialiştilor este bine cunoscută – informarea din surse sigure, cum ar fi cele oficiale şi instituţiile media cu credibilitatea probată.

În Republica Moldova, precum și în alte state ale lumii, coronavirusul este laitmotivul principal al ştirilor false. Invocând acest argument, Serviciul de Informaţii şi Securitate (SIS) a decis să blocheze pe perioada stării de urgenţă peste 50 de portaluri care difuzau ştiri manipulatorii şi false despre COVID-19. Se preciza, de asemenea, că respectivele site-uri generatoare de fake-news, fiind administrate anonim, nu erau înregistrate în calitate de difuzori de informaţii.

BIBLIOGRAFIE

1. MĂGUREANU, V. *Studii de sociologie politică*. Bucureşti, Albatros, 1997.
2. GIRARDET, R. *Mituri şi mitologii politice*. Iaşi, Institutul European, 1997.
3. ELIADE, M. *Aspecte ale mitului,* Bucureşti, Editura Univers, 1978.
4. WEBER, M. *Politica, o vocaţie şi o profesie.* Bucureşti, Editura Anima, 1992.
5. PERU-BALAN, A. *Managementul PR-ului politic*. Chișinău, Cartrier, 2014.
6. TISMĂNEANU, V. *Fantasmele salvării. Democrație, naționalism și mit în Europa post-comunistă.* Iași, Editura Polirom, 1999.
7. CEBOTARI, S. *Impactul crizei COVID-19 asupra securității internaționale*. https://infocenter.md/op-ed-svetlana-cebotari-impactul-crizei-COVID-19-asupra-securitatii-internationale/ (accesat 11.11.2020).

26.09.2020

[6] CEBOTARI, S. *Impactul crizei COVID-19 asupra securității internaționale*. https://infocenter.md/op-ed-svetlana-cebotari-impactul-crizei-covid-19-asupra-securitatii-internationale/ (accesat 11.11.2020).